

JELÖLÉSI ADATLAP
A SZELLEMI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG NEMZETI JEGYZÉKÉRE
TÖRTÉNŐ FELVÉTELHEZ

FEDŐLAP

A. Az örökség-elem neve

Krisztus-katonák Hajdúdorogon – Kardos legények a „Görögkatolikus hitéhez leghűségesebb város”-ban

B. Az érintett közösség(ek), csoport(ok) vagy egyén(ek) megnevezése

Krisztus-katonák
Egykori Krisztus-katonák
Hajdúdorogi Görögkatolikus Egyházközség – *A magyar görögkatolikuság történelmi központja*
Hajdúdorogi Metropólia – *Közvetlenül Rómának alárendelt, keleti katolikus egyház*

C. A jelölt örökség-elem rövid szöveges leírása

Húsvét a keresztények legnagyobb ünnepe. Kereszthalálát követően „*Föltámadt Krisztus halottaiból, Legyőzte halállal a halált, és a sírban lévőknek életet ajándékozott!*”

A „Görögkatolikus hitéhez leghűségesebb város”-ban, Hajdúdorogon sajátos módja alakult ki az erre való emlékezésnek: Nagypéntektől, Jézus kereszthalálának napjától Húsvét Vasárnapig hagyományos viseletbe öltözött kardos legények teljesítenek szolgálatot a Görögkatolikus Székesegyházban. Ők a Krisztus-katonák.

Fő feladatuk a szentsírnak, Jézus szimbolikus nyughelyének őrzése. Ezen túl jelen vannak az éjfélt feltámadási szertartáson, illetve a Húsvét vasárnapi ünnepélyes szent liturgián és pászkaszentelésen, az ünnepi eledelek megáldásán.

D. A jelölést beküldő neve

Horváth Zoltán – Káplár, a Krisztus-katonák vezetője

E. A jelölés dátuma

2016

Jelölés

1. Az örökség-elem azonosítása

1.a Az örökség-elem neve

Krisztus-katonák Hajdúdorogon – Kardos legények a „Görögkatolikus hitéhez leghűségesebb város”-ban

1.b Az örökség-elem egyéb elnevezése(i)

A hajdúdorogi sírörző legényekről szóló első ismert írásos források a XIX. századból származnak: gazdasági iratok, számlák, feljegyzések. Ezek a források többféleképpen nevezik meg őket. A Krisztus-katonák korábban használt, ma már a közösség által is alig ismert elnevezései:

- Kardos legények
- Krisztus katonái
- Krisztus testőr katonák
- A legénység

Mai, általánosan ismert nevük kialakulásának ideje nem ismert.

1.c Az érintett közösség(ek), csoport(ok) vagy egyén(ek) azonosítása

A XVII. században, a Bocskai-felkelés lezárásakor az újonnan megválasztott fejedelem a *Korponai kiváltságlevél*ben további katonáskodás ellenében nemesi jogokat adományozott, és biztosította a letelepedést birtokain az őt támogatók számára. A hajdúszabadság hatására Dorogh településre jelentős mértékű bevándorlás történt: a leteleplő rác, oláh és balkáni eredetű hajdúk magukkal hozták az ortodox kereszténységet. Ez a településen máig domináló görögkatolikus vallás elterjedésének alapja. A települést hajdú hatásra közigazgatásilag négy részre osztották, amiket egy-egy katonai szakasról neveztek el. Ezek irányítása a hajdú-tizedesek feladata volt. Valószínűsíthető, hogy Dorogon a hajdútelepítést követő békés időszakban alakult ki az őrségállás szokása a jelképes Krisztus-sírnál, melyet feltehetően a tizedek vezetői szerveztek meg. Ezt a feltételezést igazolja, hogy a Krisztus-katonák vezetőjének elnevezése káplár, aminek jelentése tizedes. A tizedes régiesen hajdút jelent.

Napjainkban a megfelelő fizikummal bíró, görögkatolikus, nőtlen, hajdúdorogi legények jelentkezhetnek a szolgálatra. Korábban a katonaviseltség is előfeltétel volt, de ez évtizedekkel ezelőtt kikerült a kritériumok sorából.

A katonák előre begyakorolt, bonyolult mozgásokat végeznek feladataik teljesítése közben. A szolgálatra való felkészülést a káplár szervezi meg. Káplár abból a katonából lesz, aki elhivatott, kellő rátermettséggel rendelkezik, megfelelő szigorúsággal, a szükséges ismeretek birtokában tudja irányítani társait. Hetekkel Húsvét előtt, a Nagyböjt beálltával hívja össze a volt és leendő katonákat. Heti két-három alkalommal tartanak próbát, melynek során nem pusztán fizikálisan (alaki gyakorlatok), hanem mentálisan is felkészülnek az igen megerőltető szolgálatra. Hogy a Krisztus-katonák jelenlétükkel ne akadályozzák, hanem segítsék a templomi események menetét, szükségessé teszi egy külső ember, közvetítő jelenlétét, aki a szertartások ideje alatt tájékoztatja a káplárt. Ezek a személyek rendszerint a volt káplárok közül kerülnek ki. Már a szolgálatot megelőző előkészületeken is jelen vannak segítve a katonák felkészülését, a csapat összecsiszolását. Nagycsütörtökön zajlik a főpróba, mely alkalmával a katonák a papsággal megbeszélik az előttük álló eseményeket, és a helyszínen, a Székesegyházban sorra veszik a szertartások minden mozzanatát.

A Krisztus-katonaság önként vállalt szolgálat. A szentsír őrzését a fiatalok vagy családi indíttatásból, vagy belső késztetés hatására vállalják. Különleges, felejthetetlen élményt adó szerep ez, melyre nem csak maga a katona, hanem a családja is büszkeséggel gondol, hiszen az egész közösség színe előtt zajlik. A szolgálattelvők között életre szóló közösség formálódik, mely az aktív évek után az idő múlásával lazulhat, de a közös élmény hatására az együvé tartozás érzése megmarad.

1.d Az örökség-elem földrajzi elhelyezkedése és elterjedtsége

A sírőrzés szokása első ízben német nyelvterületen, majd a Kárpát-medencében jelent meg, és az adott térségre, településre jellemző módon fejlődött ki. Szent Máté evangéliumának Jézus temetéséről és sírjának őrzéséről szóló, nagypénteken elhangzó része, illetve a többi evangéliumban is leírt sírbatétel nagy hatással lehetett e szokás kialakulására.

A görögkatolikus egyházközösségekben a szentsír állítása élő hagyomány. Általános a sír mellett végzett folyamatos imádság, de ma csak a leghagyományőrzőbb közösségek, így Hajdúdorog és Nyíracád, illetve néhány erdélyi település lakói ápolják – persze eltérő formában – a hozzá kapcsolódó sírőrzés szokását. Az, hogy Hajdúdorogon a mai napig fennmaradt, több tényező együttállásából fakadhat: fontos szerepet játszik az egyház, a mindenkori papság ezen paraliturgikus hagyományhoz kapcsolódó olykor tűrő, de leginkább támogató és sohasem tiltó magatartása. Ezen túl a helyi közösségben élő erős identitástudat, a hajdú mivolt és a mély vallásosság azok, melyek biztosították még a politikai hatalom tiltásának idején, és garantálják a jövőt tekintve is a továbbélését.

1.e Az örökség-elem a szellemi kulturális örökség mely területeit képviseli

a) szóbeli hagyományok és kifejezési formák, beleértve a nyelvet is, mint a szellemi kulturális örökség hordozóját,

b) előadóművészetek,

c) társadalmi szokások, rítusok és ünnepi események,

d) a természetre és a világegyetemre vonatkozó ismeretek és gyakorlatok,

e) hagyományos kézművesség;

2. Az örökség-elem leírása

A Krisztus-katonák azon túl, hogy jelenlétükkel segítik a templomi események menetét, és fokozzák a keresztre feszítés drámaiságát, emelik a feltámadás örömeinek fényét. Ehhez nagyban hozzájárul alakias mozgásuk, megjelenésük, öltözködésük, fegyverzetük, ez a helyi emlékezet szerint régtől fogva állandó és változatlan.

Hagyományos fehér inget, fekete posztó nadrágot, úgynevezett priccses nadrágot viselnek, mely az alsó lábszáron szűkre szabott, talpalóval van ellátva, a csizma felett bő, félkörívvel eláll. Fekete bőr csizmájuk talpára és sarkára vas van ütve, ezért menetelés közben jellegzetesen kopog. A zakó, régiesen ujjas anyaga szintén fekete posztó. Ezek egyéni megrendelésre készült ruhadarabok, völegényi öltönyként és ünnepi viseletként szolgáltak hosszú évtizedekkel ezelőtt. A mindenkori katonák ezeket kérik el szolgálatuk teljesítéséhez, azoktól a hajdúdorogi lakosoktól, akik még őrzik ezeket a ruhadarabokat. Hajdú gyökerekre utal a Krisztus-katonák fejfedője, melyről Bocskai-süveg néven olvashatunk. Ez az Alföldön kucsmaként elterjedt férfiviselet fekete karakül juh prémjéből készült változata, ami göndör

fürtökből áll. Peremébe félkörívesre vágott, zöld tujaágat tűznek. A kucsma csúcsát beütve illesztik a fejre. A feltámadási szertartásig az ujjas felső zsebében is tujaág van. Ezt az éjféli szertartáson három, húsvét vasárnap pedig négy ágra hajtott fehér díszzsebkendő váltja.

A legények fegyverzetét alkotó kardok egy része, a tulajdonosaik elmondása szerint az 1848-'49-es szabadságharcból való Kossuth-kard. Az idő előrehaladtával azonban megjelentek a replikák is. Alakzatban a kardot jobb kézben, vállhoz emelve tartják, a kardhüvely pedig nadrágszíjukhoz erősítve bal oldalukon függ.

A káplár öltözéke megegyezik a katonakéval, rangjának jelzője mindössze a kardján függő bojt, melyben megjelenik a nemzeti trikolor.

A Krisztus-katonák szolgálata a Hajdúdorogi Görögkatolikus Székesegyházban a Nagypéntektől Húsvét Vasárnapig zajló szertartások bemutatásával együttesen értelmezhető.

Nagypéntek

Nagypénteken a hajdúdorogi hívek alkonyati istentiszteletre, vecsernyére gyűlnek össze a Görögkatolikus Székesegyházban. Ezen a napon halt kereszthalált az emberekért Istennek egyszülött Fia.

A templomba felsorakozó Krisztus-katonák jelenlétükkel kinyilvánítják, hogy készen állnak a szolgálatra, illetve fokozzák a templomot átszövő drámai hangulatot.

A szertartás végén tartják a temetési menetet szimbolizáló körmenetet. Élén a katonák kettes sorban vonulnak, majd felzárkóznak közéjük a papok, a kántor és a keresztbordók. Leghátul haladnak a hívők.

A körmenet befejeztével a papság elhelyezi a halotti leplet a Székesegyház közepén felállított szimbolikus síron. A sír ettől a pillanattól a feltámadásig nem maradhat őrizetlen, ezért a káplár beállítja az első pár katonát az őrhelyre.

Az éjszaka folyamán virrasztás van: a Székesegyház ajtaja nyitva áll mindenki előtt, aki imádkozni vagy csupán elmélkedni szeretne Jézus Krisztus sírjánál.

Nagyszombat

Nagyszombat Jézus Krisztus sírban való nyugvásának a napja. A nap folyamán tartott szertartások azonban már előrevetítik a feltámadást.

A káplár vezetésével a Krisztus-katonák félórás váltásban, szünet nélkül őrzik a sírt. Ezen a napon a papság lelki gyakorlatot tart a Krisztus-katonáknak, és meggyóntatja őket. A gyónás során a gyóntató pap közvetítésével nyerik el Istentől bűneik bocsánatát.

A feltámadási szertartást megelőzően a Krisztus-katonák kard nélkül, fejfedőjüket bal kezükben tartva bevonulnak a templomba. A sírhoz érve keresztvetés után megcsókolják a halotti leplet. Ezt követően a papság kiveszi a sírból a halott Jézust ábrázoló textíliát, ezzel véget ér a sírőrzés. Éjféltre a Krisztus-katonák bevonulnak a Székesegyházba. A felvezetésükkel zajló gyertyás körmenet alatt kondulnak meg először a nagypéntektől ez idáig néma harangok, hirdelve a feltámadást. A körmenet végén a papok felolvassák az erről szóló evangéliumi szakaszt, majd a főpap fennhangon elénekli a „*Feltámadt Krisztus...*” kezdetű húsvéti tropárt, amit a hívők éneke követ. Az énekek elhangzása után a parókus keresztet rajzol a templom zárt ajtajára, mely ezt követően kinyílik.

A szertartás folyamán a papok egy-egy pár Krisztus-katona kíséretében tömjénezve végigmennek a templomon. A régi időkben a katonai felvezetésre azért volt szükség, mert olyan sok hívő gyűlt össze a szertartásra, hogy a katonák feladata volt a szabad út biztosítása a szertartást végző papságnak. A szertartás végén a papság a keresztet, az evangéliumot és a

feltámadást ábrázoló ikont körbeviszi a katonák között, akik csókkal illetik azokat, közben a papok „Feltámadt Krisztus!” köszöntésére így válaszolnak: „Valóban feltámadt!”. Majd a hívők „értetkőzése” következik. A szertartás végén a Krisztus-katonák visszavonulnak pihenőhelyükre.

Húsvét Vasárnap

Húsvét Vasárnap a keresztények legnagyobb ünnepe, az „ünnepélyek ünnepélye”. Lezárul a negyven napig tartó nagyböjt időszaka, a feltámadással véget ér a Nagyhét. Ez a Krisztus-katonák szereplésének utolsó napja. A görögkatolikusok ez alkalomból ünnepélyes szent liturgiát és pászkaszentelést tartanak.

A szertartás talán leglátványosabb momentumaként az angyalok himnuszának felhangzásakor, a Krisztus-katonák a káplár jelzésére leveszik süvegüket, jobb térdükre ereszkednek, majd kardjuk pengéjét összeérintik a szemben lévő társukéval. A térdelés jelzi a liturgia e részének, az átváltoztatásnak a fontosságát. Ennek során a kenyér és a bor Jézus testévé és vérévé válik. A második térdelés az áldoztatást megelőző „Hiszem Uram...” kezdetű ima alatt zajlik.

Ezt követően a papság először a Krisztus-katonákat részesíti Krisztus szent testében és vérében, majd a hívek áldoztatása következik.

A szertartás befejeztével a papok és a katonák a templomkertben felállított oltárhoz vonulnak, kezdődik a pászkaszentelés, a húsvéti eledelek: a pászka, a sonka, a töltött bárány, a tojás és a bor megáldása. A szentelés során a papokat egy-egy pár Krisztus-katona kíséri. Erre a hatalmas tömegben való könnyebb haladás érdekében van szükség. A hívek elbocsátását követően a Krisztus-katonák keresztet csókolnak, majd szolgálatukat teljesítve elvonulnak a templomkertből.

A Krisztus-katonák a hajdúdorogi húsvéti események változatlan formában való fennmaradásának, állandóságának is őrzői, hiszen a folyamatosan cserélődő papságot ők tájékoztatják a szertartások helyi jellegzetességeiről, egyedi elemeiről.

Korábban jellemző volt, hogy a közösség nőtlenül elhunyt fiataljának temetésén is részt vettek a Krisztus-katonák, de napjainkra ez már háttérbe szorult, ritkán fordul elő.

A Krisztus-katonák nyilvános jelenlétének azonban újabban vannak olyan alkalmai is, amelyek nem kötődnek a húsvéti ünnepkörhöz. Részt vettek például olyan jeles egyházi eseményeken, mint a 2008-as hajdúdorogi püspökszentelés, a Máriapócsi Kegykép gyalogos zarándoklatai, vagy a Szent Jobb körmenet.

3. Érvelés a nemzeti jegyzékre való felvétel mellett

A sírórzés szokása korábban általánosan jelen volt a keresztény közösségek templomaiban. Mára azonban szinte teljesen megszűnt a húsvéti ünnepkör e paraliturgikus eleme, így méltán lehetnek büszkék a Hajdúdorogi Egyházközség hívei a már egyedülállóan tekinthető, töretlenül élő Krisztus-katonaság intézményére. Az ilyenkor ide látogató kívülállók pedig igazi kuriózum részesei lehetnek a hajdúdorogi húsvéti események kapcsán. Ahhoz, hogy ez még inkább tudatosuljon mind a benne aktívan részt vállaló fiatal legényekben, mind a hajdúdorogiakban és az idegen településről érkezőkben is, hogy fennmaradása továbbra is szilárd alapokon nyugodjon, elengedhetetlen az az erkölcsi, szakmai elismerés, az az

összpontosított figyelem, amit a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére történő felvétel eredményezhet.

4. Megőrzéssel kapcsolatos intézkedések (lásd N.3-as kritérium)

4.a Jelenlegi és korábbi erőfeszítések az örökség-elem megőrzésére

A Krisztus-katonaság hagyománya azért maradhatott fent változatlan formában, mert a gyakorlati tudást a szolgálattelvők közvetlenül az előttük járó generáció tagjaitól sajátíthatták el. A mai generáció azoknak az embereknek köszönheti tudását, akik kötelességüknek érezték, hogy beálljanak a Krisztus-katonák sorába, s ezzel hozzájárultak a hagyomány megőrzéséhez, folytonosságához, illetve azoknak a személyeknek lehet hálás, akik aktív szolgálataikat követően a háttérből is segítettek, segítik a mindenkori káplárt és katonáit. Azonban ma észre kell vennünk, hogy felgyorsult világunkban, ahol az emberek értékrendje meglehetősen átalakult, a megőrzés ezen formája nem feltétlenül elégséges. Ahhoz, hogy biztosítva legyen fennmaradása új eszközök bevonásával kell ápolnunk e szokást. Ilyen indíttatásból készült el *A Szentsírnak Őrhelyén – Krisztus-katonák Hajdúdorogon* című dokumentumfilm, mely alkotás az idegeneknek bemutatja a Krisztus-katonaságot, illetve a hajdúdorogi Húsvétot, a helyiekkel pedig láttatja annak szépségét. Felhívja a figyelmet, milyen értékeket őriz ez a közösség, növelve ezáltal az itt élők identitástudatát. A film hozzájárulhat a Krisztus-katonák ismertségének és elismertségének megteremtéséhez országszerte. Elősegítheti, hogy a hajdúdorogi legények egyre nagyobb számban vállalják e nemes szolgálatot, hiszen olyan értéket közvetít, mely nagyobb figyelemre érdemes országos szinten is.

4.b A megőrzés tervezett lépései

A hagyomány fennmaradásához nagyban hozzájárulhat a szokás szellemi kulturális örökségek sorába emelése. Ezzel olyan erkölcsi elismerésben részesülhet, ami számos olyan lehetőséget foglal magába, melyek elősegíthetik a hagyomány virágzását.

Másik fontos kitűzött cél civil szervezet létrehozása, mely közösen a mindenkori Krisztus-katonákkal a Krisztus-katonákért folytatná tevékenységét. Erre többek között a különböző anyagi források megnyílásának lehetősége érdekében van szükség, ami többek között új ruházat (öltöny, csizma, süveg), illetve kardok beszerzését tenné lehetővé.

A jövőt tekintve a megőrzés fontos pillére lehet a helyi oktatási intézményekkel való szorosabb kapcsolattartás. Ennek keretében a diákok közelebbről is megismertethetik a Krisztus-katonaságot, melynek következtében nagyobb arányban jelentkezhetnek a legények a szolgálatra. Ezen kívül nagyobb országos médiafigyelmet kell teremteni a hajdúdorogi húsvéti események köré, még inkább vonzóbbá téve ezáltal a szolgálatot.

4.c A megőrzést veszélyeztető, akadályozó tényezők, a közösségi védőintézkedések korlátai

A hagyomány megőrzését veszélyeztető, akadályozó egyetlen tényező a jelentkezők számának alacsony száma.

Ennek kapcsán elsőként fontos megemlíteni Hajdúdorog város demográfiai tendenciáit. Az utóbbi évtizedekben csökken a születések száma, melynek következtében egyre kevesebb a potenciálisan katonának jelentkező ifjú.

Másik ilyen negatív eredménnyel járó hatás a fiatalok elvándorlása. A diákok egyre nagyobb arányban vesznek részt a felsőoktatásban, távol szülővárosuktól. Ez az az időszak a legények életében, amikor eljön, eljöhet az ideje a katonák közé beállni, melynek gátat szabhat a távolság.

Harmadrészt kitágult, felgyorsult világunk számtalan lehetőséget nyújt a fiataloknak szabadidejük eltöltésére vagy, hogy megmutathassák magukat, tehetségüket a közösség előtt. Hajdúdorogon ilyen szintérenként korábban leginkább a Krisztus-katonaság intézménye kínálkozott e korcsoport számára, így nagyságrendekkel nagyobb arányban vállalták a szolgálatot a legények, mint napjainkban.

4.d A jelölő fél, esetenként az érintett önkormányzatok, valamint a közösségek, csoportok és egyének elkötelezettségének mértéke és megnyilvánulási formái

Mellékletben csatoltuk a Hajdúdorogi Görögkatolikus Egyházközség és a Hajdúdorogi Metropólia nyilatkozatát a Krisztus-katonaság megőrzése iránti elkötelezettségükről.

A jelöléssel kapcsolatos adatok

5. A közösség részvétele a jelölésben és hozzájárulása a felterjesztéshez (lásd N.4-es kritérium)

5.a A közösségek, csoportok, egyének részvétele a jelölésben és hozzájárulása a felterjesztéshez

A pályázatot a káplár (A Krisztus-katonák vezetője) készítette, a kitöltött jelölő nyomtatványt az aktív Krisztus-katonák és néhány korábban szolgáló, a hagyomány megőrzésében máig tevékeny káplár is áttekintette, annak tartalmával egyet értett. Az ehhez kapcsolódó nyilatkozatot mellékletben csatoltuk.

5.b Szabad elhatározásból fakadó, előzetes és teljes körű tájékoztatáson alapuló beleegyezés

A Krisztus-katonák 2016-os szolgálatukra való felkészülése alkalmával Horváth Zoltán káplár kérte a jelenlegi és a volt katonák hozzájárulását a Szellemi Kulturális Örökség pályázaton való részvételhez, a nemzeti jegyzékre való jelöléshez, melyet az érintettek egyöntetűen fogadtak el. Az ehhez kapcsolódó nyilatkozatot mellékletben csatoltuk.

5.c Az örökséghez való hozzáférés szabályainak alkalmazásáról szóló nyilatkozat (lásd egyezmény 13/d/ii)

Az örökség tekintetében az a pont nem releváns.

6. Dokumentáció

Csatolt dokumentumok:

- 36 db fénykép (albumban papíron és digitálisan)
- Film (10 perc, .avi formátum)
- Térkép (1 db - Hajdúdorog település)
- Könyv (2 db)

6.a Csatolandó dokumentumok mennyisége

Fényképek (kötelező)	36 db fénykép (archív + közelmúltbeli) albumban papíron és CD-n digitálisan. Mellékeljék továbbá papíron és digitálisan minden egyes fényképre vonatkozóan az alábbi adatokat: cím, készítés ideje, fotós, tulajdonos.
Filmek (kötelező)	szerkesztett film AVI-ban (max. 10 perc)
Hangfelvételek (nem kötelező)	jellemző részletek (max. 20 perc)
Térképek (1 db kötelező)	3 db (országos, regionális, lokális) papíron és CD-n
Könyvek (nem kötelező)	Max. 2 db

6.b Szerzői jogokról való lemondás

Mellékelten csatoltuk a szerzői jogokról való lemondás nyilatkozatát

6.c További források listája (max. 1 oldal)

Bibliográfia

Magyari Márta

A nagypénteki szentsír és a hozzá kapcsolódó népi liturgia.

A debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1992 – 1993. Debrecen 1994. 331–343.

Magyari Márta

A szentsír állítás szokása.

Történeti és néprajzi tanulmányok. (szerk.) Ujváry Zoltán Debrecen, 1994. 289–293.

Magyari Márta

Über den Brauch, ein Heiligengarb zu Errichten.

Ethnographica et Folkloristica Carpathica Tom. 7–8. 168–174.

Mezősi József

Húsvét Hajdúdorogon. Múzeumi Kurír 26. 1978. 27–35.

Mezősi József

Húsvéti pászkaszentelés Hajdúdorogon. Honismeret. 1990. 2–3. 105–108.

8. Aláírás a jelölést lebonyolító nevében

.....
Horváth Zoltán

2016. március 17.